

УДК 364:331.5

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Карпич І.О., Матрос О.О.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Проаналізовано правові аспекти соціальної політики у сфері зайнятості населення. Висвітлено сутність соціальної політики у сфері зайнятості. Розглянуто принципи проведення соціальної політики у сфері зайнятості. Охарактеризовано основні напрямки соціальної політики у сфері державної служби зайнятості.
Ключові слова: правові аспекти соціальної політики, соціальна політика, політика, зайнятість, сфера зайнятості.

Постановка проблеми. Сучасні процеси, які відбуваються в державі торкнулися усіх сфер життєдіяльності, зокрема активізували низку соціально-економічних проблем. Передусім, однією з головних проблем сучасного стану розвитку вітчизняної економіки та важливою характеристикою конкурентоспроможності ринку праці є проблема зайнятості населення, яка негативно відображається на всій економіці країни, саме тому вивчення цього питання на сьогодні є актуальним.

Проблема регулювання зайнятості також актуальна і для перехідної економіки, де причини неповного використання робочої сили суспільства посилюються недостатньою розвиненістю ринкової економіки та її інститутів. Зокрема процес трансформації економічної системи в Україні, що супроводжувався формуванням ринку праці, зумовив виникнення такої гострої соціальної проблеми, як хронічне безробіття. Крім того, особливістю української економіки є пристосування до негативних шоків трансформаційного періоду за рахунок зменшення рівня реальної заробітної плати і тривалості робочого часу. Усі ці проблеми знижують рівень життя більшості населення країни, збільшують кризові явища в економіці, стримують структурні перетворення, перешкоджають створенню умов для стабілізації й економічного зростання, а тому потребують невідкладного вирішення [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти зазначеної проблеми досліджували українські учені: П. Гаман, Н. Грицяк, Ю. Краснов, С. Корецька, Б. Кравченко, А. Ліпенцев, В. Мартиненко, О. Мельников, В. Мандибура, Н. Нижник, В. Огаренко, О. Ривак, О. Лебединська, Е. Лібанова, Л. Лісогор, А. Чемерис, П. Шевчук, І. Шумляева та інші. Серед зарубіжних учених, які також вивчали дану проблематику можна відзначити Д. Рікардо, В. Савченко, Ж. Сей, А. Сміт, Л. Харріс, А. Філіпс Ф. Хайек та інші.

Науковці С. Бандура, В. Близнюк, Д. Богині, І. Бондар, Е. Лібанова, Ю. Маршавіна та інші займалися питанням регулювання зайнятості населення. Вирішенням проблеми безробіття досліджували Л. Гальків, І. Моцін, М. Папієв, О. Піжук, Я. Міклош, В. Фелоренко.

Проблема довготривалого безробіття висвітлюється у наукових доробках зарубіжних учених: Дж. Акерлоф, Л. Гроган, П. Дайамонд, Р. Джекман, А. Сміт, К. Терел тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте більшість історіографіч-

них праць опосередковано стосуються досліджуваної теми, вони присвячені окремим аспектам питання, мають фрагментарний характер та потребують детального та цілісного дослідження.

Крім того, враховуючи специфіку розвитку українського ринку праці дана проблематика потребує постійного дослідження.

Мета статті – проаналізувати правові аспекти соціальної політики у сфері зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу. Соціальна політика у сфері зайнятості є невід'ємною сферою соціального захисту різних цільових груп і категорій населення [4, с. 58].

Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій або іншій формі [4, с. 58].

Міністерство соціальної політики забезпечує реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Відносини у сфері зайнятості населення регулюються Конституцією України, Законом України «Про зайнятість населення», Кодексом законів про працю України, Господарським та Цивільним кодексами України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», іншими актами законодавства [4, с. 60].

Соціальна політика в Україні спрямована на управління соціальними ризиками, важливою її складовою на загальнонаціональному рівні є соціальний захист населення – система економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, у межах якої працездатним громадянам надаються відповідні умови для покращення життєдіяльності за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним, соціально-уразливим групам населення – певні державні соціальні гарантії, матеріальна підтримка, спеціальні соціальні послуги тощо. Метою соціального захисту є забезпечення добробуту населення, тобто можливість задовольнити основні потреби людей, які є не однаковими для окремих соціальних груп та мають тенденцію змінюватися у просторі та часі, для забезпечення стану соціальної захищеності не тільки окремої людини, але й суспільства в цілому [6].

Для забезпечення соціального захисту населення застосовується комплекс інструментів, серед яких виділяють активні і пасивні. Активні інструменти спрямовані на попередження ситуа-

цій, які загрожують добробуту людини, а також на стимулювання її активності, які здійснюються у вигляді соціального страхування, програм зайнятості, охорони здоров'я тощо. Пасивні інструменти покликані надати соціальну допомогу та підтримку особі або соціальній групі, яка не має достатніх засобів існування та знаходиться у складній життєвій ситуації. При цьому соціальна допомога має адресну направленість [6].

Найважливіша ланка соціального захисту населення – система ефективної зайнятості (підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації), працевлаштування та перекваліфікації працівників. Цей напрям реалізується через програми зайнятості [4, с. 56].

Система соціального захисту у сфері зайнятості населення є важливим елементом управління ринком робочої сили й представляє корекційно-регулятивну систему, спрямовану на зменшення проблем, що виникають у правовому й економічному статусі людей із безробіттям [4, с. 58].

Безробітними визнаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у Державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу [4, с. 58].

У разі неможливості надати відповідну роботу безробітному може бути запропоновано пройти професійну перепідготовку або підвищити свою кваліфікацію [4, с. 58].

Саме ефективна зайнятість є свідченням процвітання економіки та передумовою добробуту населення, створює матеріальну основу для реалізації будь-яких соціальних програм. Тому підвищення економічної ефективності, продуктивності зайнятості має стати найпріоритетнішим завданням соціальної політики [6].

Зайнятість є головною характеристикою ринку праці і визначає соціально-економічний розвиток країни. У сучасних умовах питання регулювання зайнятості набуває особливої значущості, оскільки циклічний характер ринкової економіки спричиняє безробіття і пов'язані з ним негативні економічні та соціальні наслідки.

Серед основних принципів проведення соціальної політики у сфері зайнятості населення можна відзначити:

- забезпечення рівних можливостей усім громадянам, незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, віку, політичних переконань, ставлення до релігії, у реалізації права на вільний вибір виду діяльності відповідно до здібностей та професійної підготовки з урахуванням особистих інтересів і суспільних потреб;

- сприяння забезпеченню ефективної зайнятості, запобіганню безробіттю, створенню нових робочих місць та умов для розвитку підприємництва;

- координація діяльності у сфері зайнятості з іншими напрямками економічної і соціальної політики на основі державної та регіональних програм зайнятості;

- співробітництво професійних спілок, асоціацій підприємців, власників підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів у взаємодії з органами державного

управління в розробці, реалізації та контролі за виконанням заходів щодо забезпечення зайнятості населення;

- міжнародне співробітництво у вирішенні проблем зайнятості населення, включаючи працю громадян України за кордоном та іноземних громадян в Україні [6, с. 3].

Поруч з державою соціальний захист у сфері зайнятості забезпечують підприємства (чи підприємці) й самі наймані робітники – їхні профспілкові організації.

Важливими заходами проведення соціальної політики у сфері зайнятості варто назвати такі:

- запровадження системи довгострокових прогнозів попиту на робочу силу за професіями й формування за результатами прогнозування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів;

- розвиток співпраці між навчальними закладами й підприємствами з метою формування, відтворення та збереження кадрового потенціалу, підвищення його кваліфікації;

- запровадження системи підготовки кваліфікованих робочих кадрів на підприємствах;

- гарантування надання першого робочого місця випускникам навчальних закладів різних ступенів акредитації, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням;

- розробка механізмів стимулювання підприємців до створення нових робочих місць;

- створення системи тимчасового житла, включаючи мережу гуртожитків, з метою спрощення трудової міграції всередині країни;

- формування механізмів стимулювання підприємців до інвестицій у види економічної діяльності, найбільш важливі для економіки країни;

- упровадження моніторингу впливу на рівень зайнятості заходів економічної політики уряду, зокрема у сфері лібералізації ринків, цінового регулювання тощо;

- забезпечення на державному рівні захисту інтересів громадян, які працюють за межами країни [6].

Для реалізації державної політики зайнятості населення, професійної орієнтації, підготовки і перепідготовки, працевлаштування та соціальної підтримки тимчасово непрацюючих громадян у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, у 1991 році створюється державна служба зайнятості, діяльність якої здійснюється під керівництвом Міністерства соціальної політики України, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування [4, с. 57].

Послуги, пов'язані із забезпеченням зайнятості населення, надаються державною службою безкоштовно. Діяльність Державної служби зайнятості регламентується законом України «Про державну службу». Державна політика у сфері державної служби визначається Верховною Радою України [7].

Серед основних напрямків державної політики у сфері державної служби можна назвати: визначення основних цілей, завдань та принципів функціонування інституту державної служби зайнятості; забезпечення ефективної роботи всіх державних органів відповідно до їх компетенції [6].

Важливим елементом захисту економічно активного населення є система соціального захисту

від безробіття та соціальна підтримка безробітних [4, с. 59].

Економічно активне населення (ЕАН) – це населення певного віку (звичайно 16 або 18 років), яке бере активну участь у трудовій діяльності або прагне реалізувати свою працездатність за винагороду.

Соціальний захист населення від безробіття нині здійснюється на основі Законів України «Про зайнятість населення» і «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» через систему заходів, а саме:

– захист від необґрунтованої відмови працевлаштування;

– безкоштовне сприяння в доборі належної роботи та працевлаштування відповідно до нахилів, здібностей, професійної підготовки, освіти з урахуванням суспільних потреб;

– виплата вихідної допомоги та збереження середньої заробітної плати на період працевлаштування працівникам, які втратили постійну роботу на підприємствах і організаціях;

– безоплатне навчання безробітних новим професіям, перепідготовка у системі державної служби зайнятості;

– виплата безробітним допомоги по безробіттю [4, с. 58].

До головних принципів організації страхування у разі безробіття можна віднести:

– особисту відповідальність – самі працівники беруть участь у фінансуванні страхування, розмір виплат залежить від попередніх внесків працівників і їхнього страхового полісу;

– солідарність – роботодавці, працівники і держава беруть фінансову участь у формуванні страхових фондів;

– загальність – страхування у разі безробіття поширюється на всі верстви населення, які потребують його, що відображається в законодавчому закріпленні гарантій реалізації прав застрахованих, порядку проведення відповідних виплат і надання послуг;

– обов'язковість (примусовість) страхування на випадок безробіття незалежно від волі й бажання роботодавців і застрахованих, що знахо-

дить вираження в обов'язковому характері (за законом) виплати страхових внесків роботодавцями, працівниками і державою;

– державне регулювання – законодавче закріплення гарантій прав громадян на страхування у разі безробіття, контроль за рівнем виплат, якістю послуг і використання фінансових коштів за призначенням [4].

Допоміжні виплати мають переважно компенсаційний характер і спрямовані на підтримку найвразливішої частини населення та здійснюються за рахунок місцевих бюджетів [4, с. 58].

Найважливішою передумовою й складовою формування соціально-економічних умов є державне регулювання сфери зайнятості населення. Державне регулювання ринку праці та зайнятості населення – це цілеспрямовані дії держави і її владних структур, спрямовані на: забезпечення максимальної зайнятості населення відповідного рівня розвитку продуктивних сил; усунення і попередження розбалансованості у попиті та пропозиції робочої сили; удосконалення трудових відносин; забезпечення прав і свобод людини, в т. ч. соціальне забезпечення, соціальний захист, надання інших соціальних послуг, спрямованих на створення умов для підвищення якісного складу людського потенціалу, високого рівня і якості життя населення [7].

Системотворчий характер соціальної політики у сфері зайнятості обумовлюється тим, що соціальна політика виступає механізмом забезпечення умов життєздатності суспільства; його стабілізації і консолідації [1].

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна дійти висновку, що сутність соціальної політики у сфері зайнятості населення полягає у регулюванні соціальних відносин у суспільстві, вирішення проблем безробіття та забезпечення ефективної зайнятості населення, створення системи соціального захисту населення та ін.

Подальшого дослідження потребують окремі аспекти даної проблеми, зокрема вивчення проблеми соціальної роботи у сфері зайнятості населення.

Список літератури:

1. Бичков С.І. Теоретичні аспекти формування системи соціального захисту населення. [Електронний ресурс] / С.І. Бичков. – Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-1/txts/SOCIALNA/06bsiszn.pdf>
2. Міненко В.Л. Державне регулювання ринку праці та зайнятості населення: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В.Л. Міненко. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2009_2/doc/1/03.pdf
3. Міністерство соціальної політики України: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>
4. Соціальна молодіжна політика: навч. посіб. / уклад. Н.М. Коляда, О.О. Кравченко. – Умань: ПП Жовтий, 2013. – 119 с.
5. Соціальна політика: навчальний посібник // уклад. І.О. Карпич, Н.М. Коляда. – Умань: ВПЦ «Візаві». – Вид. 2-е доповн. та переробл. – 2017. – 136 с.
6. Соціальна робота у сфері зайнятості населення: навчальний посібник для студентів спеціальності соціальна робота / за ред. В.В. Харабет, А.І. Андрущенко, В.М. Ніколаєвського. – Маріуполь: Новий світ, 2012. – 568 с.
7. Шевчук П.І. Соціальна політика: Навч. посібник / П.І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.

Карпич И.А., Матрос О.О.

Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация

Проанализированы правовые аспекты социальной политики в сфере занятости населения. Освещены сущность социальной политики в сфере занятости. Рассмотрены принципы проведения социальной политики в сфере занятости. Охарактеризованы основные направления социальной политики в сфере государственной службы занятости.

Ключевые слова: правовые аспекты социальной политики, социальная политика, политика, занятость, сфера занятости.

Karpych I.A., Matros O.A.

Uman state pedagogical University named after Pavlo Tychna

LEGAL ASPECTS OF SOCIAL POLICY IN POPULATION EMPLOYMENT

Summary

The legal aspects of social policy in the field of employment are analyzed. The essence of social policy in the field of employment is highlighted. The principles of social policy in the field of employment are considered. The main directions of social policy in the field of the state employment service are described.

Keywords: legal aspects of social policy, social policy, politics, employment, sphere of employment.